

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN KAMU MALİYESİ ALANINA ETKİLERİ

Doç. Dr. Ufuk BAKKAL
Doç. Dr. Nazan SUSAM

Özet

Küreselleşme Sürecinin Kamu Maliyesi Alanına Etkileri

1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerde dünya düzenine entegre olma çalışmalarına bağlı olarak ortaya çıkan krizler kamu kesiminin işlevişini ve yapısını oldukça yıpratmıştır. Böylece küreselleşme süreci kamu maliyesinin hareket alanını daraltmış ve sıklaşan krizlere bağlı olarak kamu kesimine yönelik reform arayışları hızlanmıştır.

Bu çalışmada iktisadi gelişme sürecinde kamu maliyesi alanının, küreselleşme ile nasıl bir boyut kazandığı ve 1990'lı yıllardan sonra özellikle gelişmekte olan ülkelerde çıkan krizleri önlemek üzere alınan istikrar tedbirlerinin kamu maliyesi alanına nasıl yansdığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Maliyesi

Abstract

The Effects of Globalization Process on Public Finance

Crises which arose in relation to endeavours of emerging countries for getting integrated to the new setting in the world starting from 90s have substantially impaired public sector's operations and structure. Therefore; globalization process have narrowed public finance's span of movement and due to the increasing frequency of crises, reform seeking for public sector has been expedited.

In this study, what kind of a dimension that the field of public finance has become in a process of economic development with globalization and how the stability measures that have been taken to avoid crises especially arose in emerging countries after 90s have affected the public finance field.

Keywords: Public Finance

Giriş

16. ve 17. yüzyıllarda dünya ekonomisinde iktisadi gelişme, ticarete ve tarıma dayalıyken, 18. yüzyıldan itibaren sanayileşme ve sanayi devrimi ülkeler arası sınıai etkileşimi artırmıştır. Günümüze gelindiğinde ise iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmesi, iki kutuplu dünya düzeninde sosyalist ülkelerin de piyasa ekonomisine geçmeleri, küreselleşme sürecine hız katmıştır.

Bu küresel düzen, ulusal ekonomilerin dünya ekonomileri ile bütünleşmelerini sağlamış ve ekonomik kararlar dünyadaki sermaye birikimine dayalı olarak alınmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerin, uluslararası kuruluşların ve çok uluslu şirketlerin ön plana çıktığı bu ekonomik düzende piyasa ekonomisi güçlendirilirken kamu ekonomisinin kurumları ve yapısı geri planda tutulup faaliyet alanı daraltılmıştır. Özellikle ulus devlet anlayışındaki değişim ve devletin fonksiyonlarındaki daralma kamu harcamalarının azalmasını vergilerin ise tabana yayılarak oranlarının düşürülmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda kamu maliyesinin alanı ve konuları da daralmıştır.

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerde dünya düzenine entegre olma çalışmalarına bağlı olarak ortaya çıkan krizler kamu kesiminin işleyişini ve yapısını oldukça yıpratmıştır. Böylece küreselleşme süreci kamu maliyesinin hareket alanını daraltmış ve sıklaşan krizlere bağlı olarak kamu kesimine yönelik reform arayışları hızlanmıştır.

Bu çalışmada iktisadi gelişme sürecinde kamu maliyesi alanının, küreselleşme ile nasıl bir boyut kazandığı ve 1990'lı yıllardan sonra özellikle gelişmekte olan ülkelerde çıkan krizleri önlemek üzere alınan istikrar tedbirlerinin kamu maliyesi alanına nasıl yansdığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

1. İktisadi Düşünce Tarihinde Kamu Maliyesi Alanındaki Genel Eğilimler

18. yüzyılda hız kazanan teknolojik buluşların etkisiyle üretimde makineleşmenin yaygınlaşması, ticari kapitalizmden sınıai kapitalizme geçişin koşullarını yaratarak yüzyılın sonlarına doğru İngiliz Klasik Okulunun ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Klasik paradigma kişisel çıkarlarla toplumsal çıkarların uyum içinde olduğunu ve ülkelerarası serbest ticaretin her iki tarafa da yarar sağlayacağını ileri sürmüştür. Ekonomideki iktisadi birimlerin rasyonel

olduklarına, dolayısı ile herhangi bir devlet müdahalesinin firma ve bireylerin alacakları kararları rasyonellikten uzaklaştıracağına inanmışlardır. Devletin sadece savunma, adalet, bayındırlık ve eğitim hizmetlerini üstlenmesini, bunun dışında ekonomide faaliyet göstermemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Klasik paradigma tarafsız jandarma devlet anlayışını benimsediğinden gerek kamu açıklarına gerekse de kamu fazlalığına karşı çıkmıştır. Çünkü her iki durumda da ekonomiye devlet tarafından yapılan bir müdahale söz konusudur. Devletin bütçesi her zaman denk olmalıdır.

Ancak faydaları uzun döneme yayılan verimli yatırımlar (köprü, baraj, liman v.s.) nedeniyle ortaya çıkan kamu açıkları belli ölçülerde hoş görüyle karşılanmıştır. Çünkü bu açıkları finanse etmek için yapılacak borçlanmanın gelecekteki anapara ve faiz ödemeleri, söz konusu yatırımların getirileriyle karşılanacağı için borç nedeniyle gelecek nesillere haksız bir yük aktarımı yapılmayacaktır.

Bütçe açıklarının borçlanmayla finansmanı, özel kesimin verimli yatırımlar için kullanacağı fonların kamu kesimi tarafından kullanılması anlamına gelir. Bütçe açıklarının monetizasyonla finanse edilmesi ise miktar teorisi çerçevesinde enflasyona yol açacaktır. Bütçenin fazla vermesi durumunda ise ekonomide özel sektör tarafından verimli bir şekilde kullanılacak kaynakların yine kamu sektörünün elinde atıl bir şekilde tutulması ya da israf edilmesi söz konusudur. Böylece bütçe fazlalığı ekonomik durgunluğa yol açabilecektir (Şen, Sağbaş, 2004: s. 46).

Sanayi devriminin ekonomik hayatta yarattığı verimlilik artışına rağmen toplumsal ve sosyal hayatta ortaya çıkan ve her türlü sosyal güvenlikten yoksun büyük halk kitlelerinin içine düştüğü sefalet, düşünsel alanda da Marksist Sosyalizm, Hümanizm, Milliyetçilik ve Tarihçi Okul'un Klasik Pradigma'ya yönelttikleri eleştirilerle birleşince devletin ekonomik hayata bir düzenleyici olarak müdahalesi zorunlu hale gelmiştir.

Böyle bir ortamda ortaya çıkan Neoklasik İktisatla beraber devlet anlayışında bir dönüşüm yaşanmış ve piyasa aksaklıkları çerçevesinde devletin müdahale alanı genişletilirken, sosyal devlet anlayışının da ilk tohumları atılmıştır.

Marksist iktisadın eleştirilerine karşı koyabilmek için klasik emek değer kuramı yerine fayda değer kuramını geliştiren Neoklasik paradigma temel olarak Klasik okulun anlayışını benimsemiş, kamu maliyesi ile ilgili konularda piyasa benzeri çözümler getirmiş, adeta kamu ekonomisinin mikro analizini yapmıştır. Neoklasik modelde mal ve faktör piyasalarında belirlenen fiyatlar her zaman piyasaları tam olarak dengeye getiremediğinden, devlet piyasa başarısızlıklarını gidermeye çalışan ve toplum refahını ençoklaştırmak için önlemler alan bir organ haline gelmiştir (Küçükkalay, 2008: s. 236 ; Kirmanoğlu, 2007: s. 22).

Neoklasik teoride genel olarak devlet, birey ve firmaların yanında sosyal refah maksimizasyonu amacıyla faaliyet gösteren tarafsız organik bir varlıktır. Neoklasik kamu ekonomi teorisinin kurucusu R.A. Musgrave kamu bütçesinin cari bütçe ve yatırım bütçesi şeklinde ele alınması gerektiğini, yatırım bütçesinin açık verebileceğini, dolayısıyla borçlanma ile finanse edilebileceğini ileri sürer. O halde bütçenin genel olarak denk olmasına gerek yoktur, yatırım bütçesi açık verebilir (Yay, 2007: ss. 284-285).

Her zaman için kamu kesimi dengesini ön planda tutan Neoklasik paradigmaya göre kamu açığı, kamu harcamaları ile kamu gelirlerinin gelir esneklikleri arasındaki farktan kaynaklanır. Ekonomilerin gelişmesine paralel olarak kamu harcamaları sürekli olarak artarken vergi gelirlerini aynı hızda artırmak mümkün olmayabilir. Diğer bir ifadeyle kamu harcamalarının gelir esnekliği kamu gelirlerinininkine göre daha yüksektir. Neoklasik teori kamu açıklarının kaynağı olarak gördüğü bu esneklik farkını kapatmaya çalışmaktadır (Önder ve Kirmanoğlu, 1995: s. 22).

Talep ağırlıklı kısa dönem analiz yapan Keynesyen teoriye göre ekonomik istikrarsızlıkların temel nedeni faiz oranlarındaki artıştan çok sermayenin marjinal etkinliğindeki dalgalanmalar sonucu özel yatırımlarda ortaya çıkan dengesizliklerdir. Klasik teorideki ücret esnekliği tam istihdamı sağlayan otomatik bir mekanizma olmasına rağmen, Keynesyen teoride, tam aksine ücret düşüşleri, yaratacağı talep yetersizliği nedeniyle ekonomiyi durgunluğa sürükleyen bir faktör olacaktır. Bu nedenle, ekonomide yapısal darboğazların olmaması halinde, tam istihdam ancak devletin ekonomiye para ve özellikle de maliye politikası yoluyla müdahale etmesiyle sağlanacaktır. Diğer bir ifadeyle artık ekonomik istikrarı sağlayabilmek için bütçe dengesinden vazgeçilebilecektir. Durgunluk dönemlerinde kontrollü bir bütçe açığı ile

ekonomi tam istihdam dengesine taşınabilecektir. Artık önemli olan yıllık bütçe dengesi değil, antikonjonktürel bir bütçe politikası yoluyla sağlanacak ekonomik dengedir.

1960'lı yılların başında klasik teoriye bağlı yeni bir akım olarak ortaya çıkan Rasyonel Beklentiler Teorisine göre, rasyonel ekonomik birimler, fayda maksimizasyonu sağlamak için piyasa hakkında bilgi sahibi olmalı ve geleceğe yönelik rasyonel tahminler yapmalıydılar. Ancak geleceğe yönelik tahminler, monetarizmin aksine sadece geçmişte ortaya çıkmış olaylar ve tecrübelerle bağlı kalmayıp var olan tüm bilgilere ulaşmaya çalışarak rasyonel olacaktır. Bireylerin sürekli olarak aynı hataları yapmaları söz konusu olmayacaktır (Savaş, 2007: s. 966).

1960'lı yıllarda ortaya çıkan stagflasyonun nedeni, büyümeyi arttırmak ve işsizliği azaltmak için uygulanan genişletici para ve maliye politikaları sonucu ortaya çıkan bütçe açıklarıdır.

Robert Lucas'a göre ekonomideki aktif karar birimleri, devletin uyguladığı iktisat politikalarının etkilerini rasyonel bir şekilde doğru olarak tahmin ettikleri için, aldıkları önlemlerle bu politikaların etkisini yok ederek, ekonomi yönetimini zorlaştırmaktadırlar. O halde Rasyonel Beklentiler Teorisi piyasa mekanizmasının önderliğinde, devlet müdahalesinin ve kamu açıklarının olmadığı bir ekonomik yapıyı benimsemiştir (Bulut, 2002: ss. 12-13).

1970'li yıllarda literatürde boy göstermeye başlayan ve parasal yaklaşımı benimseyen monetarist görüş, ekonomik istikrarsızlıklara yol açan bütçe açıklarına karşı çıkmış ve Klasik okul gibi bütçe denkliliğini savunmuştur. Kamu açıklarının yol açtığı borçlanmanın enflasyon ve faiz oranlarını yükselterek özel yatırımları piyasadan dışlayacağını ortaya koymuştur (Bulut, 2002: ss. 44-48).

Bütçe açıklarının konjonktürel istikrar üzerindeki etkisi açığın nasıl finanse edildiğine bağlıdır. Açığın borçlanma ile finanse edilmesi halinde fon piyasasına özel sektöre rakip olarak giren devlet, faizlerin yükselmesine ve özel yatırımların piyasadan dışlanmasına yol açacaktır. Hükümet faizlerin yükselmesini istemez ise parasal tabanı genişleterek enflasyona yol açacaktır. Bütçenin fazla vermesi ise ödünç verilebilir fon arzını yükselterek faizlerin düşmesine neden olacaktır (Şen, Sağbaş, 2004: s. 51).

Friedman'a göre genellikle hükümetlerin oy maksimizasyonunu sağlayabilmek için uyguladıkları popülist politikalar para arzı artışına ve kamu kesimi açıklarına yol açar. Bu açıkların finansmanı için başvurulacak vergileri siyasal iktidarlar, toplumda reaksiyona yol açacağı için pek tercih etmezler. Bunun yerine başvurabilecekleri iç borçlanma, faiz oranlarını arttırırken, para basılarak finansman ihtiyacının karşılanması ise ekonomideki enflasyon oranının yükselmesine neden olabilecektir (Küçükkalay, 2008: s. 381).

Talep ağırlıklı Keynesyen teoriye karşı ileri sürülen bir diğer teori üretime öncelik veren Arz Yanlı İktisattır. Bu paradigmaya göre, tasarrufları, sermaye birikimini, üretimi olumsuz etkileyen vergi oranları düşürülmeli, ancak bütçe açıklarına yol açmamak için kamu harcamaları da kısılmalıdır. Bu çerçevede Arz Yanlı İktisat ekonomi içinde devletin payını düşürerek küçük bir devlet bütçesini savunan ve bütçe açıklarına karşı tutum takınan bir yaklaşımdır (Ölmezogulları, 2008: s. 104).

Ayrıca stagflasyonu devletin uyguladığı iktisat politikaları nedeniyle etkin olmayan yanlış teknoloji kullanımı, aşırı vergiler nedeniyle kaynak dağılımında etkinliğin bozulması ve tasarrufların olumsuz etkilenmesiyle açıklamaktadırlar. Aşırı vergi yükünden kısmen ya da tamamen kurtulmak isteyen ekonomik birimlerin vergi yükü az olan ve etkin olmayan alanlara yönelmeleri, tasarruf etmek yerine tüketimlerini arttırmaları, stagflasyonu ağırlaştırmakta ve ekonomik istikrarı bozmaktadır (Bulut, 2002: s. 13).

Keynesyen teoriye en şiddetli eleştiriyi yapan okullardan bir diğeri Kamusal Tercihler Teorisi'ne göre, oy maksimizasyonu amacıyla faaliyet gösteren hükümetlerin siyasal partilerin yaptıkları popülist harcamalar sonucu ortaya çıkan bütçe açıklarını vergilerle finanse etmek yerine siyasal açıdan riski vergilere göre daha az olan borçlanmayla finanse etmesi, gelecek nesillere yük bindirecektir. Başka bir ifadeyle bu teori denk bütçe ilkesini savunmuş ve bu ilkenin Anayasalar'da hükümetleri bağlayıcı bir unsur olarak yer alması gerektiğini savunmuştur (Ölmezogulları, 2008: ss. 110-116).

20. yüzyılın iktisadi gelişme sürecindeki değişimler göstermektedir ki; 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yoğun bir şekilde uygulanan Keynesyen politikaların etkisiyle makul işsizlik ve enflasyon oranları altında oldukça yüksek büyüme hızlarını yakalayan kapitalist ekonomiler, 70'li yılların ortasında bir krize girmiş ve kendilerine yol gösterici olarak Yeni Sağ akımı kabul etmişlerdir.

80'li yılların başında yaşanan petrol fiyatlarındaki artış, kapitalist dünyada yine bir dönüşümün habercisi olmuştur. İktisadi temelleri 70'lerdeki ilk petrol kriziyle atılan yeni küreselleşme sürecinin siyasi temelleri de 80'li yılların sonunda Neo Liberal anlayış çerçevesinde atılmıştır. Washington Uzlaşması adı altında I.M.F., Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü tarafından lanse edilen neo-liberal politikalar, kamu harcamaları ve vergilerin azaltılması, özelleştirme yoluyla devletin ekonomi içindeki payının düşürülmesi, devletin yarı kamusal malların üretimi ve doğal tekel niteliğindeki alanları özel kesime bırakması, ticaret ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, mali piyasaların bütünleşmesi gibi bir dizi uygulamaya dayandırılmıştır (Ölmezogulları, 2008: s. 248).

2. Küreselleşme ve Kamu Maliyesi Alanında Yaşanan Değişimler

Dünya ekonomisinde gelişmiş ülkelerin ve özellikle çok uluslu şirketlerin kendi ülkeleri dışında farklı bölgelerde, kaynaklarını ve karlarını artırma çabaları dünya genelindeki entegrasyon sürecini başlatan ana unsur olarak görülebilir. Bu bağlamda küreselleşmenin temel mantığı sermayenin karlılığının artmasıdır.

Küreselleşme süreciyle hızlanan ticari serbestleşme, yatırım ve sermaye akışındaki artış ve teknolojik değişimlerin etkisi, her türlü sermayenin sınır tanımaksızın serbestçe dolaşımını artırmış ve bu süreç piyasa ekonomisinin koşullarını işleten gelişmiş ülkelerin karlarının artmasına hız kazandırmıştır. Diğer yandan pek çok gelişmekte olan ülke sınırsız özgürlüğe kavuşan finans sermayesini kendi ülkesine çekme ve bu pastadan pay alma yarışına girmiştir (Susam, 2009: s. 37).

Özellikle gelişmekte olan ülkeler 1970'li yıllardan itibaren hızla yayılan bir serbestleşme sürecine girmişler ve ekonomik yapılarında yaşanan ciddi bir değişim süreciyle karşı karşıya kalmışlardır.

Büyük sermayenin hiçbir zorlukla karşılaşmadan dünya pazarlarında dolaşabildiği bu ekonomik düzende ulus devletlerin hareket alanı daraltılarak, bireysel politikaları önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Özellikle ulus devletin denetim gücü sınırlandırılmıştır.

Diğer yandan devletin ekonomik faaliyetinin yapısı ve ekonomideki büyüklüğünü, daraltacak şekilde değişimlere gidilmiştir. Gelişmekte olan pek çok ülke, bu yeni yapılanma içinde kamu kesimini sınırlandırıcı mali düzenlemelere ağırlık vermişler ve bu amaçla bir yandan vergi oranlarını azaltıcı şekilde gevşek vergi politikaları kullanırken diğer yanda da kamu harcamalarını daraltıcı sıkı harcama politikaları kullanmışlardır. Devlet anlayışındaki bu değişim sürecinde özelleştirme, ticaret engellerinin azaltılması, faiz oranlarının kontrol altına alınması ve fiyat kontrollerinden vazgeçilmesi gibi yeni politikalar ön plana çıkmıştır (Tanzi, 1997: s. 15'den Oğuz ve Güran, 2010: s. 76).

Böylece devlete verilen görevler ve ulus devlet anlayışı farklı bir boyut kazanmış müdahaleci veya fonksiyonel devlet yerine; uluslararası entegrasyonu hızlandıracak politikalar koyan ve uygulayan bir devlet anlayışına geçilmiştir.

2.1. Küreselleşmenin Piyasa Ekonomisinde Yarattığı Sorunlar ve Kamu Maliyesine Yansımaları

Küreselleşme sonucu artan dış ticaret hacmi ve üretim artışının ekonomiye getirdiği iyileşmenin yanında 1990'ların ortalarında olumsuz etkiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Ekonominin genelinde ortaya çıkan sorunları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Sermaye girişine bağlı olarak artan üretim artışı yanında sektörler itibarıyla ekonominin geneline baktığımızda işsizlik artışı ve buna bağlı olarak üretim azalışlarının yaşandığı görülmektedir.
- Küreselleşmenin emek piyasası üzerindeki olumsuz sonuçları ücret azalışlarına bağlı verimlilik düşüşlerine yol açarak özellikle emek yoğun sektörlerde durgunluğa ve buna bağlı olarak genel ekonomide bir resesyon sürecine girilmesine neden olmuştur.
- Küreselleşmenin serbest ticareti hızlandırması özellikle hizmet sektöründe artarak ortaya çıkmış ve ekonomideki sektörel yapı değişmiştir.
- GATT Anlaşması'ndan itibaren yapılan tüm anlaşmalar ile ülkelerarası engellerin kaldırılması, ticaretin tamamen serbestleştirilerek küreselleşmenin çok uluslu şirketler lehine sonuçlar

doğurmasını sağlayacak bir ekonomik yapının oluşturulması hedeflenmiştir (Eker, 2009: s. 3).

- Bu gelişmelerle ülkelerin geleneksel bağımsızlıkları bir anlamda kısıtlanmış, kamu maliyesi ve mali yapı üzerinde önemli bir etki oluşmuştur. Hizmet sektöründe devletin etkisini azaltan böyle bir yapı, ulus devlet anlayışını da zayıflatmıştır. Çünkü devlete ait olan pek çok hizmet alanı bu anlaşmalarla çok uluslu şirketlerin dolayısıyla yabancı sermayenin eline bırakılmıştır. Bunun bir uzantısı olarak özellikle gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme süreci hız kazanmıştır.
- Serbest ticaretin önem kazandığı bu yapılanma içinde kamu bütçesinin de hem harcama hem de gelir kalemleri itibarıyla sınırlı bir devlet modeli çerçevesinde düzenlendiği görülmektedir.
- Serbestleşme politikalarının altyapısı ile uyumlu olan bu tür bir devlet modeli serbest ticaret ile tutarlı sonuçlar ortaya koysa da uygulamada gelişmekte olan ülkelerin kamu mali dengeleri bozulmuştur. Artan kamu açıklarına bağlı yüksek enflasyon, düşük üretim ve verimliliğe bağlı yüksek işsizlik, ülke ekonomilerini stagflasyonist bir sürece sürüklemiştir (Şimşek, 2009: s. 25).

Gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin daha da kırılgan hale getirdiği ekonomik yapı dışsal şoklara daha açık hale gelmiş ve bu durum, krizlere girme riskini arttırmıştır. Brezilya, Meksika, Arjantin, Şili, Venezuela, Uruguay, Türkiye gibi 1980'li yıllardan sonra serbestleştirme politikalarını uygulayan ülkeler, bu politikaların sonucunda borç krizi, yüksek oranlı enflasyon, işsizlik, yetersiz büyüme ve yolsuzluk sorunları nedeniyle ekonomik ve mali istikrarsızlık yaşayan ülkeler haline gelmişlerdir (Worldbank, 2006).

Bu ülkelerde yaşanan ekonomik krizler, ülkeler arasındaki entegrasyon sürecini olumsuz etkilediği için, kamu maliyesi alanının mali disiplin altına alınması, gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşların yeni politikaları haline gelmiştir.

2.2. Kamu Maliyesinin Mali Disiplin Altına Alınması ve Mali Kurallar

Serbestleşme sürecine geçişle birlikte ekonomik krizler yaşayan ülkeler farklı ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarla sahip olmasına rağmen, yüksek oranlı enflasyon baskısı, istikrarsızlık, yüksek kamu açıkları ve yüksek borçluluk gibi ortak sorunları yaşamaya başlamışlardır. Diğer bir ortak noktaları ise bu sorunları aşabilmek için Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan istikrar programı anlaşmalarıdır.

Tüm ülkeler için uygulanan istikrar programları ise yerli paranın devalüe edilmesi, emisyonun azaltılması, KİT zamları, sendikal hakların azaltılması, dış borçların ertelenmesi, yeni borç kaynaklarının bulunması ve tüm bunların yanında piyasaya devlet müdahalesinin azaltılması gibi önlemlerden oluşmaktadır (Altay, t.y.: ss. 16-19).

IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların düşüncelerini yansıtan ve temelde 1980'li yılların başlarından itibaren yapısal uyum programları ile IMF ve Dünya Bankası tarafından üyelerine uygulattırılan bu politikalar, Washington Uzlaşması olarak isimlendirilmektedir.

Washington Uzlaşması'nın küresel anlamda ön plana çıkmasında iki önemli unsur rol oynamıştır: Bunlardan ilki, 1950-1960'lı yıllardaki kalkınma ideolojisi ve uygulamalarının başarısızlığıdır. İkincisi ise 1980'lerin sonunda Latin Amerika ülkelerinde yaşanan krizlerden kurtulmak için gerekli politik reformlar setinin oluşturulmasıdır. Ayrıca 1991'de Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından, Doğu Avrupa ülkelerinin piyasa ekonomisine geçişlerini sağlamak amacıyla da bu reformlar kullanılmıştır (Williamson, 2004: ss. 10-12).

Washington Uzlaşması, bir politika listesi olup, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki reform politikalarının ilk aşaması hakkında bir reçete içerir. Bu bağlamda orta vadede kaynaklarını etkin kullanamayan ülkelerin küreselleşen dünyada rekabet edemeyecekleri ortaya konmakta ve dünya ekonomisi Washington Uzlaşması politikalarına göre şekillendirilmeye çalışılmaktadır. IMF'nin önerdiği politika reçetelerinin iskeletini oluşturan Washington Uzlaşmasının ana unsurları; kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması, kamu harcamalarının yüksek getiri sağlayan ve gelir dağılımını düzeltici doğrultuda yapılması (sağlık, eğitim, altyapı), vergi reformu (düşük oranlı geniş vergi tabanı), faizlerin piyasada belirlenmesi, rekabetçi kur politikası, serbest ticaret

rejimi, doğrudan yabancı sermayenin serbestleşmesi, düzenlemelerin azaltılması (deregülasyon), mülkiyet haklarının güvence altına alınmasıdır (Williamson, 2004: ss. 10-12 ve Yavuz, 2007 : s. 23-44).

Washington uzlaşması en yalın tanımı "iktisadi kalkınmada devletin değil piyasaların rol alması" gerekliliğidir. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelere liberal bir reform önerisi getirilmiş ve "yapısal uyum programları" ile bu ülkelerin küreselleşme sürecinde yaşadıkları problemlerin çözülmesi hedeflenmiştir.

Ancak yapısal uyum programlarını uygulayan Latin Amerika ülkelerinde borç krizinden çıktıktan sonra sürdürülebilir bir iktisadi büyümenin yakalanamaması, Doğu Asya'da 1990'lı yılların sonunda yaşanan krizler, düşük gelirli ülkelerde yoksulluğun devam etmesi, Washington uzlaşmasından beklenen başarının sağlanamadığının göstergesidir (Yavuz, 2007: ss. 27-28).

Gelişmekte olan ülkelere yeterli altyapı kurulmadan, ekonomik istikrar sağlanmadan ve kurumsal yapı oluşmadan finans ve sermaye akımlarında serbestleşmeye gidilmesi sunulan reçeteleri hedeflerinden saptırmıştır. Böylece kısa vadeli sermaye hareketleri ile hızla büyüme sürecine giren bu ülkeler uzun vadede altyapı eksikliklerinden dolayı istikrarlı bir büyüme trendini sürdürememiş ve krize girmişlerdir.

Krizlerin artması ve dünya ekonomisindeki istikrarın giderek bozulması yeni reformları gerekli kılmış ve 1990'lı yılların ortalarından itibaren yeni bir kalkınma gündemi yaratılmıştır. Post-Washington Uzlaşması olarak anılan bu yaklaşımın oluşmasında Joseph E. Stiglitz başı çekmiştir (Öniş ve Şenses, 2003: s. 14).

1990'lı yılların ortasında başlayan bu yeni reform süreci ile birlikte gelişmekte olan ülke ekonomilerine yönelik uygulanan istikrar politikalarının kapsamı genişletilmiştir. Bu bağlamda finans piyasalarında yeni düzenlemelere gidilmesi, iyi yönetim, kalkınma politikalarının artırılması, yoksullukla mücadele, yasal reformların artırılması, sosyal güvenlik sistemine yönelik yeni yapısal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gibi yeni reformlar benimsenmiştir (Rodrik, 2001: s. 14).

1990'ların başında ekonomik istikrarı sağlamak ve enflasyonu önlemek için önerilen birinci yapısal uyum programlarında deregülasyon ve özelleştirme ön planda iken, 1990'lı yılların sonunda gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlere bağlı olarak devletin yeniden düzenleyici işlevleri ön plana çıkarılmıştır (Ercan, 2003: s. 6).

1980'li yıllardan itibaren serbestleşmeyi ve piyasa ekonomisini esas alan tüm reform çalışmalarında kamu maliyesi alanına yönelik belirlenen iki temel unsura dikkat çekmek yerinde olacaktır;

Birincisi; ekonomik istikrarın sağlanması için mali disiplinin gerçekleştirilmesine yönelik uzun vadeli bir düzenlemenin yapılması,

İkincisi; birçok ülkenin kamu mali yapılarını bozan kamu açıklarını kapatılabilmek için hükümetlerin faaliyet alanlarını sınırlayan mali kuralların konulması.

2.2.1. Kamu Maliyesinde Mali Disiplin

Kamu maliyesi alanındaki mali disiplin, bütçe disiplinini öngörür. Bir bütçe sisteminin tahsis etkinliği ve teknik etkinlik amaçlarından uzaklaşması, bu süreçte bütçe açıkları ve açıkların ekonomik dengeleri bozucu etkilerinin varlığı, bütçe sisteminde mali disiplinin sağlanması için reform gereksiniminin göstergeleridir.

1990'lı yıllarda kamu maliyesinde mali disiplin kavramı ile kamu açıklarını kapatmak için kamu harcamalarının düşürülmesi, vergilerin tabana yayılması, vergi oranlarının düşürülmesi ve devletin ekonomi içindeki payının daraltılması öngörülmüştür.

1990'lı yılların sonunda ise kamu kesiminde mali disiplini gerekli kılan ve kamu mali reformlarını teşvik eden etken kamu mali yönetimi anlayışının değişmesi olmuştur. Kamu hizmetlerinin zamanında kaliteli ve optimal maliyet ile üretilmeleri ve buna yönelik hizmet etkinliğinin artırılması için kamu mali yönetiminde yeniden düzenleme yapılması reform kapsamında yer almaktadır (Hürcan, 1999: ss. 57-68).

Kamu mali disiplinin sağlanması için yapılması gerekenler Dünya Bankası gibi uluslararası pek çok kuruluş tarafından gündeme alınmış ve uygulamaya geçirilmiştir. Mali disiplinin sağlanması için önerilen ilk uygulama

bütçelerin hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetim sürecine yöneliktir. Bu kapsamda bütçeleme süreci ön plana çıkarılmakta ve bütçe ve bütçe dışında yer alan tüm kurumlarda şeffaflığın sağlanması yani tüm mali kurumların yapmış oldukları faaliyetlerle ilgili hesapları kamuoyuna duyurmaları esas alınmıştır. Diğer yandan kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olan kişiler, kaynakların etkin ve verimli kullanılması, kötüye kullanılmaması için ilgili birimlere hesap vermek zorunda tutulmuştur.

Mali disiplinin sağlanmasında bütçe disiplini kadar önemli olan diğer bir konu mali sürdürülebilirliğin sağlanması yani ekonomideki borç seviyesinin makul bir seviyede tutulmasıdır (Altay, t.y., s: 20). Borçların sürdürülebilirliği mevcut ekonomik koşullar ve bütçe politikası çerçevesinde *borç stoku / GSMH* oranının en azından sabit kalması ile mümkündür (Pınar, 2010: s. 149). Bu da ülkenin ekonomik koşullarına uygun bir borç yönetimini gerekli kılmaktadır. Kamu borç yönetiminin etkinliğinin sağlanmasında temel koşul ise, ekonomik gelişmeleri dikkate alarak para ve maliye politikaları ile uyumlu, sürdürülebilir bir borçlanma politikasının izlenmesidir.

Mali disiplinin sağlanmasına yönelik olarak yapılan yapısal reformlardan bir diğeri ise Dünya Bankasının makro disiplinin sağlanmasını, stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının dağıtılmasını ve bu kaynakların uygulamada etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını temin etmek amacıyla geliştirdiği Orta Vadeli Harcama Sistemidir. Bu sistem çok yıllık (üç yıl) bütçe projeksiyonlarına dayanan bir kamu kaynak kullanım sistemidir (Mutluer vd, 2005: ss. 167-168).

Orta vadeli harcama sistemi ile karar alıcıların orta vadedeki harcama limitlerini öngörmeleri ve bu limitlerin orta vadedeki harcama politikaları ve maliyetleri ile ilişkilendirilmesine imkan veren, kamu harcama programlarını geliştirmeleri hedeflenmiştir (Yılmaz, 1999: s. 22). Böylece, gelişmekte olan ülkelerin mali ve ekonomik yapılarının işleyişi sürecinde kamu mali yönetimi ve kaynak kullanımı ile ilgili politikaların birbirleriyle tutarlı olması sağlanacaktır.

Yukarıda sıraladığımız ilkeler çerçevesinde makro ekonomik istikrarın ve bu kapsamda mali disiplinin sağlanmasında bütçede aranan yeni öğeler; çok yıllık bütçeleme süreci, mali saydamlık, hesap verilebilirlik ve performans ölçümüdür, bu öğelerin gerçekleşmesini sağlayan ise performans esaslı bütçe sistemidir.

Performans esaslı bütçeleme, kamu idarelerinin kendilerine sağlanan kaynaklarla “neyi, nasıl” yaptıklarına ya da yapmayı planladıklarına ilişkin bilgiyi gösteren bir bütçeleme sistemidir.

Bu kapsamda performans esaslı bütçeleme, idarenin, yürüttüğü faaliyetler ile ulaşmak istediği amaç ve hedefleri doğrultusunda üretilen mal ve hizmetler, bunların toplum üzerindeki etkileri ile kaynak ihtiyacına ait bilgiyi içeren “çıktı-sonuç odaklı” bir bütçeleme şeklidir. Bu bütçeleme sürecinde kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması ve kamu harcamalarında verimliliğin artırılması hedeflenmektedir (Edizdoğan, 2008: s.275).

2.2.2. Kamu Maliyesinde Mali Kurallar

Kamu Maliyesi alanında, mali kuralların uygulanmasının temel amacı, kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki dengenin sağlanması, dolayısıyla mali disiplinin sağlanması ve bu yolla bütçe açıklarının azaltılması olarak ifade edilebilir.

Maliye politikasına ilişkin mali kurallar; makroekonomik anlamda bütçe dengesi, devlet borçları, kamu harcamaları ve vergi oranları gibi maliye politikası göstergeleri üzerine sınır koyan düzenlemeler olarak tanımlanmaktadır (Susam, 2011: ss. 5-8).

Bu kurallar kamu maliyesi büyüklüklerine ilişkin rakamsal hedefler olarak belirlenebileceği gibi bu büyüklüklerin milli gelire oranı üzerindeki kısıtlamalar olarak da ortaya çıkabilir. Ayrıca sayısal olmayan mali kurallar da uygulamaya konulabilir.

Sayısal mali kurallar maliye politikalarına getirilen oransal ya da miktar sınırlamalarıdır. Bu sınırlamalar; anayasa ile yasalarla ya da çeşitli düzenlemelerle yapılabilir. Uygulanması kabul edilen bu kurallar, bütçe açıkları, borçlanma, kamu harcamaları gibi maliye politikası araçları üzerine getirilen sayısal sınırlamalardır (Drazen, 2002: ss. 1-29).

Sayısal mali kurallar gelecekteki hükümet politikalarına yönelik belirsizliği azaltma yönünde bir işleve sahiptir. Ayrıca kamu maliyesinin niteliklerini de güçlendirebilmektedirler. Ancak sayısal mali kuralların zayıf yönleri de bulunmaktadır. Yasal düzenleme olarak kurgulanan bu kuralların politika uygulayıcıları tarafından da üstlenilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde etkinliklerini yitirirler. Buna ek olarak yeter düzeyde gözetim altında olmaları ve bir dereceye kadar yaptırımlarla uygulanmaları teşvik edilmelidir (Jurgen von Hagen ve diğerleri, 2004: ss. 1-38).

Mali politika konularındaki karar süreçlerinde kısıtlamalar veya sürecin kapsamlı tanımlamaları yapılabilmektedir. Bu tür yasal düzenleme şeklindeki prosedürlere sayısal olmayan mali kurallar denir. Bu sayısal olmayan mali kurallar, yasalarda veya anayasada ortaya konulmalıdır. Bu kurallar, kurala tabi olan tarafları görev kapsamı ile birlikte belirlemede, süreçleri ve güçlerin dağılımını bir zaman çizelgesine bağlamaktadır. Bu kurallar mali politikaların formüle edildiği genel süreç tanımlarını içermektedir. Aynı zamanda politika kurallarının gerçekten uygulanıp uygulanmadığını gözetim altında bulunduran bazı süreçleri de içermektedirler (Susam, 2011: ss. 5-8).

Bütçe süreci, bütçenin hazırlanması, onaylanması, onay için oylama kriterlerini de içerecek şekilde belli kurallara bağlanmıştır. Diğer yandan ek bütçeler üzerine sınırlama koymak ve tahsis tutarlarının belirli olmaması sayısal olmayan mali kurallara örnek olarak gösterilebilir.

Kamu harcamalarının artışının kontrol edilmesi ve buna bağlı olarak bütçe açıklarının azaltılması dolayısıyla denk bir bütçe yoluyla mali disiplinin sağlanabilmesi için uluslararası düzeyde özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından bazı kurallar önerilmektedir.

Örneğin, Avrupa Birliği ülkeleri, 1993 yılından itibaren borçlanma ve yüksek bütçe açığına belli bir tavan konmasını öngören Maastrich Kriterleri'ni benimseme kararı almışlardır. Bu yolla 1960'lı yıllardan itibaren artarak devam eden açık finansmanın engellenmesi ve böylece bütçe açıklarının da azaltılması hedeflenmektedir.

Dünya Bankası tarafından ülkelerin mali yapılarını inceleyerek gerekli önlemlerin alınması amacıyla belirli bir düzen içinde Kamu Harcama Raporları

hazırlanmıştır. Bu raporlar yoluyla ülkelerin uyguladıkları bütçe süreci gözden geçirilerek kamu harcamalarının ve bu çerçevede Dünya Bankası tarafından verilen mali desteklerin nasıl kullanıldığı denetlenmek istenmiş ve buna bağlı olarak ülkeye gerektiğinde teknik destek sağlanması hedeflenmiştir (Eker, 2009: s. 10).

IMF istikrar programlarında bütçe performansının sağlanması için faiz dışı fazla kriteri konulmuş ve bu bağlamda mali sürdürülebilirliğin sağlanması hedeflenmiştir.

Ayrıca IMF tarafından ortaya atılan şeffaflık ve hesap verebilirlik kriterleri de sayısal olmayan mali kurallara örnek gösterilebilir.

Ortaya koyulan tüm mali kurallar görüldüğü üzere mali disiplini sağlamak içindir. Kamu maliyesi alanında sağlanacak olan mali disiplin ise uluslararası platformda bir ülkenin ekonomik istikrarı için kamu istikrarının sağlandığının bir göstergesidir.

2.3. Küreselleşmenin Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkisi

Ulus devletlerin kamu maliyesi alanına giren işlevlerini yerine getirebilmek için kullandıkları temel araçları, kamu gelirleri, kamu harcamaları ve borçlanmadır. Küreselleşmenin kamu maliyesi üzerinde yarattığı etkiler ise aslında bu araçların yarattığı dolaylı etkilerdir.

Küreselleşme ile birlikte güç kazanan piyasa ekonomisi düzeninde kamu kesiminin daraltılması, ilk olarak kamu harcamalarının düşürülmesi ile başlamıştır. Ancak küreselleşme sürecinde bazı ülkeler açısından kamu harcamaları azalmak yerine daha çok genişlemiş, ayrıca kamu maliyesinin fonksiyonlarını yerine getirme işlevini de yitirmiştir. Özellikle artan kamu finansman yükü nedeniyle bütçedeki faiz giderlerinin artması, ülkeleri açık-borç- faiz kısır döngüsüne sokarken, kamu harcamalarının da temel işlevlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda ülkelerin pek çoğunda kamu harcama reformunun yapılması önem kazanmıştır. Çok yıllık bütçe uygulaması, mali disiplini ve buna bağlı olarak makro ekonomik istikrarı güçlendirmek için belirli bir kurumsal çerçevenin oluşturulması ve kamu kurumlarının performansının artırılması için örgüt davranışının teşvik edilmesi gibi önlemler kamu harcamalarına yönelik

yapılan reform çalışmalarıdır. Bu reformun temel özelliği ise; geleneksel merkezi harcama öncesi kontroller yerine harcama sonrası kontrollerin ve hesap verilebilirliğin uygulamaya konmasıdır (Hazine Müsteşarlığı, 2001: s. 18).

Ulusal ekonomilerin dünya piyasaları ile bütünleşmesi ve iktisadi karar süreçlerinin dünyadaki sermaye birikimine yönelik dinamikler ile belirlenmesi, ülkelerin vergi yapılarında da önemli düzenlemelere gitmelerine neden olmuştur (Susam ve Oktayer, 2010: s. 3).

Vergileme alanında yaşanan bu yeni eğilim ve değişikliklerin bazıları, vergi rekabeti, transfer fiyatlaması, elektronik ticaret, çevre vergileri, küresel işbirliği, çifte vergilemeyi önleme anlaşmalarıdır (Yıldız, 2005: s. 19). Küreselleşme sürecinin içinde oluşan bu vergisel düzenlemeler yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için kullanılan yeni politikalar haline gelmiştir. Bu politikalar çerçevesinde vergi oranlarının düşürülüp, vergi matrahlarının genişletilmesi, vergi cennetlerinin ortaya çıkması ülkeler arasındaki vergi rekabetini artırmıştır.

Kamu kesiminin işlevleri yerine getirmek için kullandığı araçlardan bir diğeri de kamu borçlarıdır. Küreselleşme süreci içinde gelişmekte olan ülkelerin artan kamu açıklarının iç ve dış borçlarla kapatılır hale gelmesi, borçlanmayı olağan bir gelir türü haline getirmiştir. 1990'lı yıllarda kamu kesimine ait borçlardaki artış ve bunların faiz yükü, enflasyonist baskıları artırarak ekonomik istikrarın bozulmasına neden olmuştur. Diğer yandan ekonomi içinde borç yükünün artması ile mali sürdürülebilirlik sağlanamamış ve krizlerin ortaya çıkmasında borç yükündeki artış önemli bir faktör haline gelmiştir. 1990'lı yılların sonunda artan krizlerle birlikte pek çok ülkede, idarenin kamu borçlanmasını kolaylıkla gerçekleştirmesini engellemek ve borçlanmasına bir sınır getirmek için bir dizi mali önlem alınmıştır.

Bu çerçevede, borçlanma politikasında kamu kesiminin özel kesimden daha farklı bir uygulamaya tabi tutulması öngörülmüş ve hükümetlerin Merkez Bankası'ndan avans kullanarak kamu borcu elde etmesi sınırlandırılmıştır (Altay, t.y.: s. 19). Diğer yandan bütçe açıklarının kontrolüne ve kamu borçlanmasının azaltılmasına yönelik borç yönetimi yasal bir düzenleme ile uygulamaya alınmıştır.

3. Türkiye Ekonomisinde Serbestleşme Süreci İle Birlikte Kamu Maliyesi Alanında Yaşanan Değişimler ve Uygulama Örnekleri

3.1. Türkiye’de Serbestleşme Sürecinde Yaşanan Ekonomik Gelişmeler

1980 yılına kadar Türkiye sabit döviz kuru rejimi altında, korumacı bir dış ticaret rejimi ve ithal ikameci bir sanayileşme politikası izlemiştir. Türkiye’de döviz, para ve sermaye piyasası 24 Ocak 1980 kararları sonrası gelişmeye başlamıştır. Mali sektördeki liberalleşme 1980 yılının ortasında mevduat faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla başlamıştır. Amaç bankacılık sektöründe rekabetin artırılması, mali sektöre derinlik kazandırılması ve yurt içi tasarrufların geliştirilmesidir. 1982’de bankalar arası rekabet nedeniyle bazı bankaların batması sonucu 1983 yılı sonunda mevduat faiz oranlarının belirlenmesi Merkez Bankasına bırakılmıştır. 1989 yılında 32 sayılı kararlar sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. Sonraki dönemde finansmanı yurt dışından kısa vadeli kaynak transferiyle sağlamak isteyen devlet, 1990 sonrası yaşanan krizlerin temel nedeni olan yüksek reel faiz düşük kur politikasını benimsemiştir.

1994 krizi öncesi iç faiz oranlarındaki yükseklik özel sektörü para ve finans piyasalarından dışladığı için yüksek kamu açığına rağmen faiz oranları düşürülmeye çalışılmış, bu girişimler de iç borçlanmaya engel oluşturmuştur. Faizler düşürülmeye çalışılırken kurlar da eskisi kadar düşük olmadığı için kısa vadeli dış fonlar bu gelişmeden rahatsız olmuşlardır. Merkez Bankasının açık piyasa işlemleriyle kur ve faiz oranlarına müdahale etmesi döviz rezervlerini azaltmıştır. İç pazardaki canlılık ve ekonomideki hızlı büyümenin sonucu tüketim, yatırım ve hammadde ithalatının artması ve aşırı değerli Türk Lirası cari işlemler açığını arttırmıştır (Parasız, 1995: ss.141-154).

Kamu açıkları artarken faizleri düşürme çabası spekülatif amaçlı yabancı sermayeyi kaçırırken, aşırı değerli Türk Lirası ve ihracatın ithalata bağlı olması nedeniyle artan cari işlemler açığı, bankaların açık pozisyon vermeleri ve bankaların gerçek fonksiyonlarından uzaklaşıp yabancı piyasalardan borçlanarak kamu kağıtlarına yatırmaları, bankaların kırılganlığını arttırmıştır. Bu olumsuz koşullar altında 94 krizi ortaya çıkmıştır. 5 Nisan kararlarıyla toplumda güven uyandırabilmek ve enflasyon beklentilerini kırabilmek için daha özerk bir Merkez Bankası ile kontrollü bir para politikası izlenmiştir.

Kamu maliyesinde borçlanma gereğini azaltabilmek için gelir arttırıcı ve gider azaltıcı politikalar yürürlüğe sokulmuştur. Tarımsal destekleme politikası disipline edilmiş, yerel yönetimlerin idari ve mali düzenlemelerine, sosyal güvenlik kuruluşları reformuna ve özelleştirmeye büyük önem verilmiştir (Parasız, 1995: ss. 141-154).

1998 yılına gelindiğinde, 1997 Asya krizi ve 1998 Rusya krizlerinin etkileriyle dünyada yaşanan durgunluk Türkiye'ye de yansımıştır. Yüksek enflasyon, ekonomide daralma, yüksek iç ve dış borç oranları bu dönemin de karakteristik özelliklerindedir. 1999 yılı sonunda uygulanmaya başlayan istikrar programında Ortodoks istikrar önlemleriyle mali disiplin çerçevesinde bütçede birincil fazla oluşturmak amaçlanmıştır. Uygulanan daraltıcı politikalar sonucu kamu açıklarında belli bir iyileşme sağlansa da faizlerin suni şekilde düşürülmesi, bankaların açık pozisyonları, artan dış açıklar sonucu istikrar programının tam anlamıyla uygulanamaması, 2000 yılının Kasım ayında yeni bir kriz ortaya çıkarmıştır. Bu finansal kriz dövize karşı yoğun spekülatif saldırı nedeniyle Merkez Bankasının rezervlerinde önemli kayıplara yol açmıştır. IMF destekli önlemlerle kısmen bir iyileşme sağlansa da 2001 yılının Şubat ayında yaşanan siyasal kriz mali sektördeki güvensizliğin de etkisiyle bir döviz krizine dönüşmüş ve yurt dışına önemli miktarda sermaye çıkışı olmuştur. Kasım krizinde döviz rezervleri azalan Merkez Bankası yeni döviz talebini karşılayamamış ve kur dalgalanmaya bırakılmıştır. Yüksek enflasyon ve faiz oranları, artan kamu borç stoku Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı altında yeni bir istikrar programını gündeme getirmiştir. 2002 yılında iktidara gelen yeni hükümet ise Acil Eylem Planı adı altında yeni bir önlem paketi uygulamaya başlamış ve mali disipline önem verilmesi sonucu bütçe açıklarında ve kamu borç stokunda ve faiz giderlerinde önemli düşüşler yaşanmıştır (Eker ve Meriç, 2005: ss. 312-321).

2000'li yıllara büyük bir ekonomik krizle giren Türkiye, uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ve dünyadaki finansal genişlemeden yararlanarak yüksek büyüme oranları ve ekonomik istikrara kavuşmuştur. Ancak 2008 yılının sonlarına doğru A.B.D.'deki kredi ve emlak balonunun patlamasıyla ortaya çıkan küresel krize Türkiye yüksek bir cari açık ve dış borç yüküyle yakalanmıştır (Susam ve Bakkal, 2008: ss. 72-88).

Önceki krizlerden temel farkı küresel bir kriz olması ve tüm dünyayı etkilemesi olan 2008 küresel krizi, Türkiye'den sıcak para çıkışına neden olmuştur. Dünya ekonomilerindeki daralma Türkiye'nin ihracat gelirlerini düşürmüş ve büyüme oranlarında gerileme yaşatmıştır. Ancak Türkiye, 2001 sonrasında mali ve finansal sektörlerindeki düzelmeye etkisiyle küresel krizi IMF yardımına gerek duymadan kendi imkanlarıyla atlattığı başarıdır (Susam ve Bakkal, 2008: ss. 72-88).

2009 yılı küresel krizinin iç ve dış talepte yarattığı azalmayı telafi edebilmek amacıyla Türkiye'de uygulanan genişletici para ve maliye politikaları 2009 bütçe açığını büyütmüş, ancak 2010 yılında ekonominin beklentilerin üzerinde büyümesi ve özel sektörün gösterdiği dinamizm hazine nakit dengesini olumlu etkilemiştir. 2010 yılında hazinenin borçlanma ihtiyacındaki azalış, hızlı ekonomik büyüme, Merkez Bankası'nın genişletici para politikası, sıcak para girişi ve enflasyondaki düşüş gibi olumlu faktörler faiz oranlarını sürekli düşürmüştür.

3.2. Türkiye'de Kamu Maliyesi Alanında Yapılan Değişimler

1980 sonrası dönemde Türkiye'de özel sektör ön plana çıkarılmaya çalışılırken, kamu kesimi ağır bir yük altına girmiştir. Özellikle piyasa ekonomisini destekleyici politikalara ağırlık verilmesi kamu kesimi açıklarını artıran temel nedenlerden birisi olmuştur. Dünya genelinde 1990'lı yıllar boyunca Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere ekonomik istikrarı sağlamak için önerilen istikrar programları; bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması, kamu finansman açıklarının düşürülmesi, sıkı bir bütçe uygulaması, KİT açıklarının azaltılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmelerin yapılması şeklinde belirlenmiştir.

Ancak bu paketler ekonomideki farklı dinamiklerin ortaya çıkardığı sorunların çözümü için yeterli olmamış ve 1990'ların sonlarında yaşanan krizlerin sıklaşması ve derinleşmesi ile birlikte daha kapsamlı ve yapısal değişimi gerekli kılan istikrar paketleri uygulamaya konmuştur.

2001 krizi sonrasında kamu kesimine yönelik yapılması uygun görülen, tüm yapısal düzenlemeler “Devlette Şeffaflığın Artırılması ve Kamu Finansmanının Güçlendirilmesi” başlığı altında belirtilmiş ve program kapsamında, bütçe dışı gelir ve harcama uygulamalarının en aza indirilmesi,

bütçe birliği ilkesinin ve bütçe disiplininin yeniden tesis edilmesi ilkesi esas alınmıştır. Diğer yandan yapılması uygun görülen yasal düzenlemeler ise görev zararlarının azaltılmasına yönelik düzenlemeler, Borçlar Yasası, Kamulaştırma Yasası, Kamu İhale Yasası'nın değiştirilmesi, bütçe ve bütçe dışı fonların kapatılması şeklinde belirlenmiştir (Kesik ve diğerleri, 2010: ss. 25-30).

Bu bağlamda;

1. Mali Disipline zarar veren bütçe içi ve dışı fon sisteminin düzenlenmesi,
2. Bütçe disiplini bozan döner sermaye uygulamalarının azaltılması,
3. Bütçe kontrolü ve şeffaflığını artırmak için 3418 sayılı Kanunun 39/B maddesi ile harcamacı kuruluşların özel hesaplarına aktarılan tüm gelirlerin bütçeye aktarılması,
4. Bütçe metninin daha açık ve şeffaf olması. Hükümetin maliye politikaları, bu politikaların uygulanmasıyla alınması planlanan sonuçlar ve kamu hesaplarının durumu ayrıntısıyla yansıtılması,
5. 2001 yılı ortasına kadar bilgisayarlı muhasebe sistemine geçilmesi,
6. 2002 yılı için Meclis'e sunulan bütçe tasarısında, bütçe dışı fonlar, sosyal güvenlik kuruluşları, döner sermayeler, kamu bankaları ve işletmeciler KİT'ler, Hazine'nin gerçekleşmesi olası yükümlülükleri ve yerel yönetimlere ait hesaplar ve bunların mali yapılarında beklenen gelişmelerle ilgili bilgilerin yer alması, amaçlanmıştır.

Tüm bu düzenlemelerin ana hedefi ise bütçe harcama ve maliyetlerinin denetiminin artırılması olmuştur. Bu düzenlemelere ilave olarak devlette şeffaflığı artırmaya ve kamu finansmanını güçlendirmeye yönelik olarak bir takım yasal düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür. Bunlar; Bütçe Kanununda değişikliklerin yapılması, Görev Zararları ile ilgili Kararname ve Kanunun çıkarılması, Borçlanma Kanununun çıkarılması, Kamulaştırma Kanununun çıkarılması, 15 Bütçe ve 2 Bütçe Dışı Fonun Kapatılması ile ilgili Kanun, Devlet İhale Kanununun hazırlanması, programda belirtilmiştir (Kesik ve diğerleri, 2010: ss. 25-30).

Belirtilen bu kanunlar ve düzenlemeler çerçevesinde kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması, kamu kesiminde şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanması, bütçe birliğinin sağlanması, kamu kesiminin ekonomi üzerindeki yükünün azaltılması ve maliyetlerin düşürülmesi hedeflenmiştir.

3.2.1. Yeni Düzenlemelerin Uygulamaya Geçirilmesi: Mali Kurallar ve Mali Disiplin

Türkiye 1994 yılında IMF'le yaptığı istikrar programı ile birlikte aslında IMF'nin belirlediği kriterler ile ekonomik değişkenlerini sınırlamış ve bunu yılları aşan uygulamalar şeklinde içselleştirerek kurallı maliye politikası yönünde önemli bir adım atmıştır. Türkiye için 1994 krizi ile başlayan bu süreçte ilk olarak hükümetler faiz dışı fazla sağlamaya dönük maliye politikalarını uygulamaya koymuşlardır.

2001 krizi sonrasında sıkı bir şekilde uygulamaya giren faiz dışı fazla hedefi, Türkiye'nin makroekonomik programlarının en temel unsuru olarak gösterilmiş ve IMF'nin desteklediği programlarda kural haline gelmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2006: s. 36 dan Karakurt ve Akdemir, 2010: s. 332).

Diğer bir örtülü kural ise Maastricht Kriterlerine bağlanabilir. Maastricht Kriterleri gözetilerek kamu borç stokunun GSYH oranının yüzde 60'ın altına çekilmesi ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının yüzde 3'e indirilmesi maliye politikası için bir performans göstergesi ve mali kural olarak ele alınmıştır.

Türkiye'de ekonomik ve mali alanda 2001 krizi sonrası yapılan reform niteliğindeki çalışmalarda mali disiplinin sağlanması ve mali kurallara ilişkin pek çok unsur bulmak mümkündür. Bunlardan en önemlileri ise yasal düzenlemelerdir (Kesik ve diğerleri, 2010: ss. 25-30).

4 Ocak 2002 tarihinde kabul edilen 4734 sayılı "Kamu İhale Kanunu" ile kamu ihale sistemi AB standartlarında yeni baştan tasarlanmış, bu kapsamda kaynakların kullanımında etkinliğin sağlanması için önemli kurallar belirlenmiştir. Ayrıca gerçekleştirilecek uygulamaları düzenlemek amacıyla Kamu İhale Kurumu kurulmuştur.

28 Mart 2002 yılında kabul edilerek yürürlüğe konulan 4749 sayılı "Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Kanunu" ile kamu borç yönetimi yeniden düzenlenmiş ve disipline edilmiştir. 4749 sayılı Kanun çıkıncaya kadar yasal bir

çerçeveye oturtulamayan borç yönetimi yanında etkin ve sürdürülebilir bir borçlanma politikasının olmayışı, dağınık idari yapı ve popülist ve gelirlere kopuk harcama politikaları, Türkiye’de borç stokunun hızla artması sonucunu beraberinde getirmiştir. Çıkarılan bu kanun kapsamında kamu kesiminin borç yükünün azaltılması, borç yönetiminin tek elden Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılması, Merkez Bankasından alınan avansların sınırlandırılması, nakit yönetiminin maliye ve para politikaları ile koordineli bir şekilde yürütülmesi, verilecek garantilerin bu borçlanma ve garantilerden doğan finansal alacaklar ile devlet iç ve dış borcunun etkin bir şekilde yönetilmesi esas alınmıştır (Kesik, 2003: ss.6-8).

Türkiye’de de kamu mali yönetiminin yeniden yapılandırılması amacıyla 1050 sayılı kanun’un yerine 2006 yılı bütçesinin hazırlanmasında kullanılmak üzere 5018 sayılı kanun yürürlüğe konmuştur. 10 Aralık 2003 tarihinde kabul edilen ve 2006 yılı başından itibaren uygulamaya geçen 5018 sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu" ise kamu mali yönetim sistemini yeniden yapılandırmaya ve mali disiplini kurmaya çalışan en temel düzenlemelerden biridir.

Bu kanunla bütçe türleri uluslararası standartlara oturtulmuş ve bütçe birliği sağlanmıştır. Bütçenin kapsamı genişletilerek, döner sermayeli işletmeler ve fonlar ile mahalli idareler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçeleri parlamentonun bilgi ve denetimine sokulmuştur. Kamu idarelerinin tüm gelir ve giderleri bütçe içine alınmış, kalkınma planları ile bütçeler arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Harcama öncesi kontroller azaltılarak harcama sonrası denetim faaliyeti güçlendirilmeye çalışılmış böylece kamu hizmetlerinin hızla sunulması amaçlanmıştır. Analitik bütçe sınıflandırmasına geçilerek vergi harcamaları cetvelinin bütçe kanunlarına eklenmesi ilkesi benimsenmiş ve çok yıllık bütçelemeye geçilmiştir. Ana unsurları orta vadeli harcama sistemi, stratejik planlama, performans esaslı bütçeleme, iç ve dış denetim olan bu kanunla yöneticilerin nasıl yaptıklarından çok ne yaptıkları daha önemli hale gelmiştir (Mutluer, Öner, Kesik, ss. 135-137).

Merkezi yönetim bütçe kanunu hazırlama sürecini başlatan ve makro politikalar, ilkeler ve temel ekonomik büyüklükleri içeren Orta Vadeli Program (OVP) ile bütçe gelir-gider tahminlerini ve kamu idarelerinin ödenek teklif

tavanlarını içeren Orta Vadeli Mali Planın, üç yıllık dönemi kapsayacak şekilde, her yıl hazırlanması bu kanun ile hükme bağlanmıştır. Ayrıca 5018 sayılı yasa ile birlikte "Orta Vadeli Harcama Sistemi" olarak adlandırılan çok yıllık bütçeleme sürecine geçilmiştir. Orta Vadeli Harcama Sistemi ile makro disiplinin sağlanması, stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının dağıtılması, dağıtılan kaynakların uygulamada etkin ve verimli kullanılması hedeflenmiştir (Edizdoğan, 2008: ss. 260-263).

5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'na göre, Belediyeler, Büyükşehir Belediyeleri ve İl Özel İdareleri, 4749 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde sadece yatırım programlarında yer alan projelerinin finansmanı amacıyla dış borçlanma yapabilirler, kısıtlaması getirilmiştir.

4982 sayılı "Bilgi Edinme Kanunu", 5176 sayılı "Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması" kanunu, Tarımsal destekleme politikalarında doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmesi, 2002 yılında çıkarılan Özel Tüketim Vergisi, 4811 sayılı vergi affı ve 5484 sayılı kanunla çıkarılan sosyal güvenlik prim borçlarının yeniden yapılandırılması, örtük mali kurallar kapsamında sıralanabilir (Kesik ve diğerleri, 2010: ss. 25-30).

Bu düzenlenmelerin ötesinde, 2009 yılı Eylül ayında açıklanan 2010-2011 dönemine ilişkin Orta Vadeli Program ile Türkiye'de mali kural uygulamasına geçileceği resmi olarak gündeme alınmıştır. Bu kapsamda 2010 yılında çalışmaları yapılan "mali kural kanun tasarısı" hazırlanmıştır.

Türkiye'de uygulamaya girmesi öngörülen mali kural iki ana bileşenden oluşmaktadır. Birincisi; orta-uzun vadede bütçe dengesinin Gayrisafı Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) yüzde 1'i oranında açık verilmesi, ikincisi; yıllık büyümenin de yüzde 5 olmasıdır. Uygulamaya girecek bu mali kurallar çerçevesinde bütçe dengesinin; istihdamı, büyümeyi ve mali sürdürülebilirliği destekleyeceği öngörülmektedir. Temel prensip ise yine mali disiplindir. 2011 için uygulamayı girmesi düşünülen mali kural beklenen dönem için hayata geçirilememiş ve 2012 yılına bırakılmıştır.

Sonuç

Devletin ekonomideki payını minimize etmeye çalışan Neoliberal anlayış çerçevesinde, 1980’li yılların başından itibaren egemen olmaya başlayan küreselleşme, ülkelerarası ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel ilişkilerin yoğunlaştığı, üretimin uluslararası düzeyde örgütlendiği, üretim faktörlerinin ülkelerarası kolayca hareket edebildikleri, iletişim teknolojisindeki hızlı gelişim nedeniyle mali piyasaların bütünleştiği ve dışa açık piyasa ekonomilerinin yaygınlaştığı yeni bir dünya düzenidir. Küreselleşme yeni olanaklar sunmakla birlikte, uluslararası çifte vergilendirme, transfer fiyatlandırması, zararlı vergi rekabeti, karapara aklanması, kısa vadeli sermaye hareketlerinin yol açtığı krizler gibi mali ve ekonomik sorunları da ağırlaştırmıştır.

Büyük sermayenin hiçbir zorlukla karşılaşmadan dünya pazarlarında dolaşabildiği bu ekonomik düzende ulus devletlerin hareket alanı daraltılarak, bireysel politikaları ve denetim gücü önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Uluslararası vergi rekabeti nedeniyle, hareketliliği artan sermayenin vergilendirilmesi kısıtlanmış, buna karşılık hareketliliği görece sınırlı olan emek faktörünün vergi yükü arttığı için birçok ülkede gelir bölüşümü bozulmuştur.

Devlet anlayışındaki değişim sürecinde özelleştirme, ticaret engellerinin azaltılması, faiz oranlarının kontrol altına alınması ve fiyat kontrollerinden vazgeçilmesi gibi yeni politikalar ön plana çıkmıştır.

1990’lı yılların başında uygulanan istikrar politikaları kamu kesiminin küçültülmesini ön plana çıkartırken 90’lı yılların sonunda gelişmekte olan ülkelerde artan krizler bu politikaların sorgulanmasına neden olmuştur.

2000’li yıllarda ise krizlere çözüm önerisi olarak devletin piyasalara kurumsal desteğinin artırılması ve yapısal dönüşümlerin yasal bir çerçeveye oturtulması ön plana çıkmıştır.

Bu süreçte Türkiye ekonomisi 1990’lı yıllarda uyguladığı istikrar politikaları sonucu yüksek enflasyon, yüksek borç yükü ve bütçe açıkları ile karşı karşıya kalmıştır. 2000-2001 yıllarında yaşadığı büyük ekonomik krizle birlikte Türkiye’de uygulanan istikrar politikalarında önemli bir dönüşüme gidilmiş, bu çerçevede kamu maliyesi alanında önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Kamu maliyesi alanında yapılan bu yasal düzenlemelerin çıkış noktası kamu mali yönetiminde mali disiplinin ve mali sürdürülebilirliğin sağlanması olmuştur. Uygulanan yapısal düzenlemeler ve dünya ekonomisindeki büyümenin etkisiyle 2000'li yılların ortasından itibaren kamu kesiminde istenen sonuçlar elde edilmiştir. Bütçe açıkları düşürülmüş, faiz dışı fazla arttırılmış, kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılama oranı yükselmiş ve buna bağlı olarak kamu borç yükü azalmıştır. Kamu kesiminde yakalanan bu istikrarla birlikte 2008 yılında dünya ekonomisinde yaşanan küresel kriz Türkiye ekonomisinde daha çok reel kesimi etkilemiştir. Böylece ekonomik istikrarın sağlanmasında devletin rolü yeniden ön plana çıkmıştır. 2008 yılından itibaren reel sektördeki daralma kamu kesimi harcamalarının artmasına ve bir takım vergisel düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmıştır.

1980'li yıllardan itibaren dünya genelinde yaşanan entegrasyon süreci ve uyum sürecine bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerde uygulamaya sokulan yapısal dönüşümler bu ülkelerde kamu açıklarının artmasına ve borç yükünün çoğalmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan krizlere ise yine kamu kesiminde yapılacak olan yapısal dönüşüm ve düzenlemelerle çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- ALTAY, A. " Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Kamu Maliyesi Sorunları Ve Çözüm Önerileri, Sosyal Bilimler Dergisi, (Çevrimiçi:<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd2/sbd-2-03.pdf>).
- BULUT, C. (2002), Kamu Açıkları, Der Kitabevi
- EDİZDOĞAN, N. (2008), Kamu Bütçesi, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa
- EKER. A. (2009) " Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm", Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- EKER, A., Meriç, M., (2005), Devlet Borçları, Ankara.
- DRAZEN, A., (2002), "Fiscal Rules From A Political Economy Perspective", Tel Aviv University, University of Maryland, NBER, and CEPR, January 25, 2002, 1-29.
- HÜRÇAN G.Y., "Mali Disiplinin Sağlanmasında Yasal Düzenlemelerin Önemi, Dünya Uygulamaları ve Türkiye Örneğinin İncelenmesi", Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayını No: 23.1999.
- JURGEN von Hagen, M. Hallerberg and R. Strauch (2004), "The Design Of Fiscal Rules And Forms Of Governance In European Union Countries", European Central Bank, Working Paper Series No. 419 / December 2004, s. 1-38.
- KARAKURT, B. ve T. Akdemir (2010), "Türkiye’de Mali Kural Uygulamaları: Sayısal Olmayan Kurallardan Sayısal Kurallara Geçiş", T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No 2010/408, Ankara.
- KAZGAN, G., (2000), Küreselleşme ve Ulus Devlet, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KESİK, A. (2003), " Bütçe Yönetimi ile Borç Yönetiminin Ayrılmasının Konsolide Bütçeye Yansımaları", XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumunda (12-16 Mayıs 2003), Girne-KKTC.
- KESİK A., Ç.C. Aktan ve F. Kaya, (2010), **Mali Kurallar**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2010/408, Ankara.
- KİRMANOĞLU, H. (2007), Kamu Ekonomisi Analizi, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- KÜÇÜKKALAY, A.M. (2008), İktisadi Düşünce Tarihi, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- MUTLUER,K., E. Öner, A. Kesik (2005), Bütçe Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- OĞUZ, S. ve M.C. Güran (2010), “Kamu Ekonomisi Alanında Geçmişten Günümüze Yaşanan Gelişmeler ve Geleceğe İlişkin Beklentiler”, Maliye Dergisi,Sayı:158, ss: 75-102.
- ÖLMEZOĞULLARI, N. (2008), Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm, Ezgi Kitabevi.
- ÖNDER, İ., H. Kirmanoğlu, Y. Kartallı, Kamu Açıkları ve Kamu Borçları,1995.
- ÖNİŞ, Z. ve F. Şenses (2003), "Rethinking the Emerging Post Washington Consensus: A Critical Appraisal", Working Paper in Economics, 03/09.
- MUTLUER, K. ve E. ÖNER, A. KESİK, (2005), Bütçe Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını.

- PARASIZ, İ. (1995), Kriz Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- PINAR, A. , Maliye Politikası, 3. baskı, Natural Yayıncılık, 2010.
- RODRİK, D. (2001), "The Global Governance of Trade - As if Development Really Mattered", (Çevrimiçi: www.undp.org).
- SAVAŞ, V (2007), İktisatın Tarihi, Siyasal Kitapevi, 5. Baskı.
- SUSAM, N, ve U. Bakkal, (2008), "Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerinin Nasıl Etkileyecek?", Maliye Dergisi, Sayı 155, s. 72-88.
- SUSAM, N, (2009), Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikaları: 1923-2008, Derkitapevi.
- SUSAM, N. (2011), " Mali Kurallar: Türkiye'de Bir Maliye Politikası Değişikliği Olabilir Mi?", Mevzuat Dergisi, Ocak 2011.
- SUSAM, N ve N. Oktayer, (2010), "Vergi Rekabetinin Türkiye Üzerindeki Yansımaları", İstanbul Üniversitesi, SBF, Vergi Atölyesi.
- ŞEN, H ve İ.Sağbaş (2004), Bütçe Açıkları Teori ve Türkiye Uygulaması, Seçkin Kitapevi.
- ŞİMŞEK. H. A., (2009), "Yapısal Uyum Programları ve Kamu Açıkları", Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- YAVUZ, G., (2007) "Washington Uzlaşmasından Post-Washington Uzlaşmasına: Kalkınma Gündeminin Biçimlenişinde "Yeni Kurumcu İktisat" Ekisi", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 18, Sayı: 64, ss. 23-44.
- YAY, T ve G. Yay (2007), İktisat Yazıları, Nobel Yayıncılık.
- YILDIZ, H. (2005), Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri, Seçkin Yayıncılık, İstanbul.
- YILMAZ, H. (1999), "Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması: Dünya Bankası Orta Vadeli Harcama Sistemi", DPT, Ankara.
- WILLIAMSON, J., "The Washington Consensus as Policy Prescription for Development", Institute for International Economics, 13 January 2004.
- HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, (2001), Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu, <http://www.hazine.gov.tr>.
- WORLD BANK (2006), Fiscal Policy For Growth and Development: An Interim Report, No.0003, April 6, <http://www.worldbank.org>.